

Горе и то: „Буро Губеринић — оличење пожртвованог учитеља комунисте“ („Просвјетни радник“ бр. 19 од 1 децембра 1949), „Сјећање на учитеља Марка Машановића — професионалног револуционара у Црној Гори“ („Просвјетни радник“ бр. 18 од 15 новембра 1949) и „Букајло Кукаљ“ („Савремена школа“ 3—4, 1956).

Када би овако упорно, марљиво и активно радили многи стари борци за социјализам, пуни дугогодишњег искуства и сјећања на многе свијетле покрете које је штампа блиједо но-тирала или уопште прескочила, спасло би се од заборава и сачувало драгоцјено благо неопходно за писање историје радничког покрета наших народа.

Стога Јанковићеву активност треба са поштовањем поздравити.

Н. С. М.

Годишњак Поморског музеја у Котору, IV — 1955, Котор 1956.

Нови број Годишњака Поморског музеја у Котору садржи обиље грађе и научних расправа. Проблематика овог броја је разноврсна. Материјал је обрађен на основу архивске грађе бо-кељских архива, а дјелимично и литературе. Уводник је Петра Шеровића, „Борба с Турцима око Херцегновог до његовог коначног ослобођења г. 1687“. Шеровић је уз обраду ове теме дао и развитак Херцегновог од његовог оснивања 1382 г., истичући сврху оснивања овог града, који је требало да омогући Твртковој држави излаз на море како би та лука парирала Дубровник. Херцегнови је остао под турском влашћу од 1483 (изузев 1538 када су га кратко вријеме држали Шпанци) до 1687, када је потпао под млетачку власт. Ослобођење Херцегновог од Турака имало је за последицу прилив српског живља, који је бјежао испод Турака и насељавао се на његовој ривијери. Ослобођење Херцегновог од Турака 1687 године ушло је у старе књижевне споменике. Опјевано је у Качићевим „Разговорима“ на српскохрватском језику, а опјевао га је и познати поморац капетан Марко Мартиновић из Пераста (1663—1716) у једној пјесми на италијанском језику под псеудонимом „Конте од Кумбора“. Мартиновић је био и очевидац битке. Шеровић је навео још неколико интересантних публикација из XVII вијека о овом догађају.

Шеровић у овом броју има и два краћа прилога: „Један непознати Бокељ, руски адмирал“, гдје говори о Петку Вучетићу из Грбља, истакнутом јунаку из 1807, који је у руској морнарици постао адмирал, и „Мегдан Вицка Бујовића и херцегновског капетана Осман-аге Ибрахимагића“.

Дон Антон Милошевић је обрадио расправу: „Навала афричких гусара на Пераст 1624 године“, у којој освјетљава не само страшно пустошење Пераста од афричких гусара који нису штедјели ни старце, жене и дјецу, већ и несигурност пловидбе Јадраном у Средњем вијеку због афричких и разних других гусара. Он у овој расправи говори и о стварању гусарског упоришта у Улцињу. Гусари су заробљенике давали на откуп и зато су се у Боки јављале разне братовштине које су по високим цијенама откупљивале заробљене грађане.

Дон Нико Луковић је у чланку „Поштански саобраћај на Јадрану“ освјетлио историју поштанске службе на Јадрану. Ова служба је била најприје приватног карактера, а њени трагови се налазе у XV вијеку (између Копра и Венеције). Млетачки провидур Иван Гримани наредио је, 1671, да сви которски бродови морају свратити у Задар да узму државну пошту. Касније се ово односило и на приватну пошту. Први документи о преношењу, уз државну, и приватне поште датирају од 2 јануара 1778 године.

Преношење државне и приватне поште на Јадрану највише је везано за Прчањ. Луковић је нашао у прчањском парохијалном архиву и у Државном архиву у Котору документе да су бродови Прчања од 1625 преносили пошту, а касније су имали и специјалне повластице. Они су тај посао обављали од Котора до Задра и Венеције, а понекад и до Крфа. У доба француске окупације тај посао су преузели Французи, а за војне пошиљке су имали посебну војну пошту која је имала и свој жиг. Било би корисно за науку да је Луковић обрадио појаву првих поштанских жигова до прве поштанске марке једне јадранске земље (Аустрије, 1850).

Миљивој Милошевић је обрадио случај бродолома „Сан Виченцо Ферерио“ из 1761 године, који је интересантан за историју поморског права („Путовање и бродолом которског брода 1760-61“). Из спора који се развио поводом овог бродолома освјетљавају се неколико поморско-правних институција као: да се возарина плаћала на спасени дио терета, да су из спасене имовине плаћани трвенствено учесници спасавања, да се спасавање брода повјеравало одређеним лицима и сл. Милошевић је заступљен још са два краћа прилога.

Било би корисно у оваквим примјерима правити краће дигресије и констатовати, уколико се то може, да ли су те институције млетачке или су живјеле у обичају код Словена на јадранској обали.

Миљош И. Милошевић је заступљен опширном расправом „Прилози трговачким везама бокелских помораца са млетачким тржиштем“. Расправа је ограничена на извоз сира из Доброте и Прчања. Седамдесетих година XVIII вијека забиљежено је да је више од 80 бродова одлазило из Прчања и Доброте за Млетке. По једном податку из 1799 увезено је у Млетке из ова два мјеста око

200.000 килограма сира (Грци су увозили преко 1,5 милиона килограма). Милошевић ову трговачку активност доводи у везу са привилегијама бокељске морнарице које су поморци користили, а уколико су се и приватници бавили трговином, настојали су да ове привилегије и они користе или су се борили за њих. Оволики извоз сира из ова два мала мјеста повезује се са залеђем, Црном Гором, одакле је добављан сир, па је овај материјал интересантан и за тржиште црногорских продуката у Средњем вијеку.

Игњатије Злоковић је оживио лик и заслуге заборављеног руског адмирала Марка Војновића (1770—1807), родом Бокеља, који је увелико допринио учвршћењу црноморске руске морнарице. У другом чланку И. Злоковић је обрадио пропадање бокељске морнарице у периоду француске окупације 1807—1813. Бокељи су 1805 године имали 396 бродова дуге пловидбе са 3.628 укрцаних помораца. Французи су објавили мобилизацију помораца и одмах мобилисали 600, наметнули царине на увоз, извоз и транзит и мобилисали и саме бродове за ратне сврхе. Тада су по Јадрану крстарили енглески гусари и нападали на бродове. Тако је много бродова бокељских власника пропало а да им није плаћена отштета. Поред тога, многи бродовласници, да им Французи не би мобилисали бродове, држали су их распремљене, те су ови, услед невремена, трунули. За седам година француске власти над Боком бокељска морнарица је сведена на 50 бродова. Бокељска морнарица се почела опорављати од француске окупације тек од 1850 године.

Поморство Бијеле обрадио је Максим Злоковић. Бијела се помиње 1334 године у Которском статуту, а 1351 године цар Душан је помиње у Неродимској хрисовуљи као посјед которске властеле. Злоковић је дао преглед развитка поморства Бијеле, нарочито од њеног ослобођења од Турака 1687 године.

Ернест Стипанић је на основу архивског материјала који се чува у кући Милошевића у Доброти освијетлио лик Ивана Милошевића (1850—1857), наутичара и математичара из Боке који је дао неколико интересантних прилога из астрономије, био први наставник математике у вишим разредима гимназије у Котору, а исто и познати поборник братства Срба и Хрвата на Приморју.

Интересантну расправу „Демонстрација Међународне ратне флоте у Јадрану и ослобођење Улциња 1880 године“ дао је др Јово Вукић. Вукић је још од прије рата познат као солидан стручњак за питања заштите права Црне Горе послје Берлинског конгреса, па је и овај рад зналачки рађен. Демонстрација међународне флоте дуж црногорске обале имала је за циљ да учини притисак на Турску да не изиграва међународне уговоре и обавезе. Вукић је у овој расправи освијетлио позадину ове демонстрације која је имала за посљедицу улазак црногорске војске, 26 новембра 1880, у Улцињ.

Радојица Берберовић је објаснио значај продаје два брода Шпиридона Гопчевића, који је 1830—1856 имао 25 бродова, Аргентини. Ова два брода, од којих се један звао „Цар Лазар“, ушли су у почетак историје аргентинске ратне морнарице.

Милош Липовац је описао пропаст претпоследњег божелског једрењака „Троједнице“ 1901 године, а Ристо Ковијанић је пружио неколико интересантних података о бродоградитељу Мишулићу Корчуланину из XV вијека, по коме се један дио которске риве прозвао његовим презименом.

Годишњак доноси и приказе на књиге Миливоја Милошевића „Наука о броду“ и Мирослава Штумбергера „Како ћемо саградити модел брода“.

На крају, поред извјештаја о раду Поморског музеја у Котору, Годишњак доноси чланак: „Обнова поморства у Боки Которској и Црногорском Приморју“.

И овим бројем Годишњак је оправдао своје излагање. Примијетили бисмо на крају да је, у неколико иначе добрих чланака, био непотребан завршетак у облику апела да треба и данас, или да ће и данас, поједино мјесто, сходно својим далеким и богатим традицијама, привредно цвјетати. Сваки број Годишњака довољно освјетљава трговачке и поморске традиције Боке, која је у Средњем вијеку играла видну улогу на Јадрану. Освјетљавање тих традиција говори и о могућностима да се оне у новим условима оживе, па није потребно њеном ривом набрајати „мртве градове“ и „мртва села“. То се могло констатовати у последњем чланку који говори о обнови поморства у Боки, а који нема научни него информативни и документарни карактер.

Иначе, научни колектив окупљен око Годишњака Поморског музеја у Котору заслужује признање за свој допринос историској науци.

Н. С. М.

Још једном о Цареву Лазу

Др Глигор Станојевић у свом одговору „О методу једног критичара“¹⁾ на Драгићевићев приказ његове студије Црна Гора у доба владике Данила²⁾ покушава да побие моје закључке у вези са битком на Цареву Лазу из мог чланка „Догађаји у Црној Гори од појаве Милорадовића до Нуман-пашиног похода (1711—1714“³⁾).

¹⁾ Сепарат из Историског гласника бр. 1 за 1956 г.

²⁾ Историски записи, година 1955, св. 1—2, стр. 418—429.

³⁾ Исто, стр. 173—214.